

Sólyom Károly

MEGJEGYZÉSEK GYÖRFFY GYÖRGY KÉT ANONYIMUS-TANULMÁNYÁHOZ

Az ItK 1966. évi 1–2. számában két Anonymus-tanulmány jelent meg ifj. Horváth János és a jelen sorok szerzőjének a tollából. (*P. mester és műve; Új szempontok az Anonymus-probléma megoldásához*). A bennük található új szempontok alkalmasoknak látszottak arra, hogy az Anonymus-kérdést kizozdítsák abból a stagnálásból, melyben Szilágyi Loránd tanulmánya óta (*Az Anonymus-kérdés revíziója*, Száz 1937) megrekedt. Ezért mindenképpen kívánatos lett volna, hogy a bennük foglaltakat más középporral foglalkozó történészek is alapos elemzésnek vessék alá. Sajnálatos, hogy ez a kritikus elemzés általában elmaradt, s többen inkább új elméletek kidolgozására fordították energiáikat. Kivétel két tanulmány, mindkettő Györffy Györgytől való, aki valóban tüzetesebb elemzést végzett, s kritikai megjegyzéseit az ItK 1971-es 1. számában (*Anonymus Gesta Hungarorumának kora és hitelessége*), valamint az Anonymus-kódex 1975-ben megjelent hasonmás kiadásának címszó nélkül bevezetésében fejtette ki. Ez utóbbi – kevés változtatással – lényegében előző tanulmányának a rövidítése. A következő sorok ezzel a két írással foglalkoznak, elsősorban természetesen a szerzőt ért bírálatal, de kitér Györffy új Anonymus elméletére is.

Vegyük elsőnek az egri-problémát. Ez a mi 1966-os tanulmányunknak egyik legfontosabb része, s Györffy ennek az eredményét kétségbe vonja, ui. ezt olvasni nála: „Némileg tájékozottabb volt Anonymus Veszprém, Nyitra, Vác, Várad és Eger körül, mindamellett nem áll fenn a Sólyom Károly által hangoztatott egybevágás az egri püspök birtokai és Anonymus helynevei között. Az egri püspök legtöbb birtoka Heves megye sík vidékén terült el (?) s éppen ez a hely üres térképünkön.”¹ Úgy látszik, hogy annak idején a megfogalmazás nem volt elég világos. Györffy ugyanis kiemeli helyükből a földrajzi érveket, s teljesen figyelmen kívül hagyja azokat a *koincidienciákat*, melyek az Egerre vonatkozó érvek legfontosabb és legnagyobb részét alkotják. Az a véleménye, hogy ez a tanulmány is beleesett a régebbi kutatók ama hibájába, hogy a gestaíró „földrajzi tájékozottságát” bevonta a bizonyítékok sorába, ez azonban meglehetősen „mechanisztikusan” történt. Nem akarjuk eldönteni, hogy a földrajzi helyneveknek Györffy-féle osztályozása mennyivel kevésbé mechanisztikus, s azt sem vizsgáljuk, hogy helyes-e vagy nem. Ha *csak* a helynevek tanúsága állna rendelkezésünkre, talán segítene. Az általa összeállított „negatív” Anonymus-térkép nagyon érdekes és tanulságos. (Györffy ugyanis a Gesta földrajzi neveit három csoportra osztotta nagyságuk és jelentőségük szerint, s ennek alapján olyan térképet készített, amely a jelentéktelenebb helyeket hangsúlyozza, hogy ezáltal Anonymusnak személyes tapasztalatokon nyugvó helyismeretét megállapítsa. A kicsi folyóvizeknél persze nagyvonalúbb lehetett volna, mert akkor nem maradt volna ki a 3. csoportból a kis Ostoros patak, amely – ahogy a térképen mérjük – túl nagyra nőtt, kb. 25 km hosszú. Igaz, az osztályozása nem mindig ilyen szigorú, s így a jelentéktelenekek közé került Ketelpataka, amely a mai Ronyvával azonosítható, s legalább 60 km-re nyúlik. Patak neve ellenére különben is elég nagy folyóvíz lehetett, ha Ketel majdnem beleveszett.)²

Eger neve azonban nem földrajzi megfontolások alapján került be a tanulmányba. Bárhonnan indulunk ki, a szálak mindenképpen Egerhez vezetnek. Megpróbáljuk fölvezetni még egyszer az általunk követett utat.

¹ItK 1971. 11.²ItK 1971 10–11.

Annak idején a középkori énekmondók kérdése vezetett Szilágyi Loránd tanulmányához.³ Akkor úgy látszott, hogy ez kimondta a végső szót, megoldotta a személyi kérdést. A probléma akkor kezdődött, amikor kiderült, hogy Szilágyi névazonosításai nem lehetnek helyesek. Három Péter nevű személy egyesült nála egyetlenbe: Péter magister, az esztergomi prépost, Péter kanonok, a székesfehérvári káptalan tagja, és Péter kancellár, a későbbi győri püspök. A három személy szétválasztása aránylag könnyű volt, mert nem volt nehéz belátni, hogy nem egyívásúak, nagyjából egy-egy évtized a korkülönbség közöttük. (Az esztergomi prépost 1150 körül született, a fejevári kanonok 1160, Péter püspök pedig 1170 körül.)⁴ Ekkor meg kellett közelebről vizsgálni ezt a három személyt. A székesfehérvári kanonokkal nem volt sok gond – többé nem került elő –, de az esztergomi prépost 1210-ben még élt, ő komolyan számításba jöhetett, bár pályafutása – az adatok alapján – nem vallott arra az országos áttekintést mutató közpályára, amely a Gestából kiérezhető, s amelyről a szerző az előszóban tanúságot is tesz. Ezért gondosan szemügyre kellett venni Péter győri püspököt. Jelentős személyiség lévén, a rá vonatkozó adatok szerencsére sokkal bővebbek voltak az előző két személyénél. Mindjárt az volt az első benyomás, hogy Anonymusszal való azonosítása lehetséges. Ennek ellenére a neve az eddigi kutatóknál komolyan nem merült fel. A rengeteg munkával és körültekintéssel készült Szilágyi-dolgozat nyomán arra kellett gondolni, hogy kell lennie Péter győri püspök életében olyan mozzanatnak, mely ezt az azonosítást eleve lehetetlenné teszi. Ilyen azonban sem akkor, sem azóta nem merült fel. Közben került elő az a nevezetes 1217-es oklevél, mely rá vonatkozó, bőven kiaknázható anyagot tartalmazott.⁵ Ebben olvasható ez a feltűnő kifejezés! „a primevis iuventutis sue temporibus”, melynek jelentését már Fejérfatay László megállapította.⁶ Ekkor már világos volt a kutatás útja: II. András fiatakorát kellett kutatni, és Péter püspököt az ő környezetében keresni. Meg kell jegyezni, hogy eddig Eger neve föl sem merült – Szilágyinál sem.

Már Endlicher és Pais Dezső térképein feltűnt,⁷ hogy a gestaíró az ország egyes részein különösen otthonos. Ilyenek voltak: a Tisza felső folyásának vidéke, Eger és Miskolc környéke, a Kőrösök, Csongrád, a Marosvidék, s végül Óbuda. Ezek között kellett lennie olyan helynek, amely nemcsak a Gestával, hanem II. András királlyal is valamilyen kapcsolatba hozható, mert csak így lehetett remény arra, hogy Péter püspököt Anonymusszal azonosítsuk. Óbudát egyelőre ki lehetett hagyni, hiszen egészen természetes, hogy egy királyi jegyző jól ismeri azt a környéket, ahol az udvar gyakran tartózkodik. S ha nem is minden kis árkot, de azt a helyet, ahol a hagyomány szerint az uralkodóház őse pihent, bizonyára jól megfigyelte, biztosan el is ment megnézni, ami már történetírói hajlama folytán is feltehető. Röviden: az előbb felsorolt helyek mindegyikét türelmesen végig kellett vizsgálni. Ez az út nagyon tanulságos volt: igen sok adatra és összefüggésre vezetett rá, de többségüknél a II. Andrásal való szorosabb kapcsolatnak semmi nyoma nem volt, a források süketek maradtak. Két kivétel mégis volt. Csanád megye környéke, hiszen András második felesége az egresi ciszterciáknál volt eltemetve, sőt van olyan krónika, amely szerint őt is ott temették el.⁸ A másik kivétel pedig Eger volt.

Eger múltja az egri püspökség története nélkül nem vizsgálható. Ekkor került elő – meglepetés-szerűen – az egri püspököknek a királyfiak nevelésére vonatkozó joga.⁹ Ez a régóta ismert, de eddig figyelemre alig méltatott kiváltság egészen új megvilágításba került. Emlegették Eger nevét Anonymusszal kapcsolatban régebben is az egri történészek (Foltin(y), Kandra), Ipolyj Arnold és Hóman Bálint, csak a jelek összeillesztése és jelentőségük helyes felismerése maradt el. Hiszen, ha valószínűsége van annak, hogy András fiatakorában Egerben tartózkodott, akkor ott tartózkodott Péter is, és azonnal egyszerű magyarázatot nyer Eger és Miskolc környékén való jártassága. A kérdés már csak az volt, hogy az egri püspökök gyakorolták-e ezt a funkciójukat és milyen régen? Régebben kimutattuk, hogy

³ SZILÁGYI: Az Anonymus-kérdés revíziója. Száz 1937. 1–54. és 136–202.

⁴ Bővebben l. ItK 1966. 55–60.

⁵ AUO. VI. 383. Szentpátery Krit. Jegyz. 322. sz.

⁶ FEJÉRFATAY: A királyi kancellária az Árpádok korában. Bp. 1885. 60.

⁷ ENDLICHER: Anonymi Belae regis notarii de gestis hungarorum liber. Viennae, MDCCCXXVII. Melléklet: Hungaria vetus; PAIS Dezső: Magyar Anonymus, Bp. 1926. Melléklet: Anonymus térkép.

⁸ Scriptorum Rerum Hungaricarum (SRH), I. 212.

⁹ Lásd: ItK 1966. 60.

ez nagyon valószínű, s a kiváltság korát még a nagyon kritikus elméjű Pauler is legalább III. Béla koráig vezeti vissza.¹⁰ Így került tehát a tanulmányba Eger, nem pedig csupán a földrajzi tájékozottság miatt.

Eger fontosságát az alábbi statisztikai kimutatások is jól megvilágítják. A Gestában említett helynevek száma ca. 154, az Egerhez kapcsolhatóké 32 (nem számítva a távolabbi, de Egerhez tartozókat), az összes helynevek 20,8%-a; a megemlített személyek száma 74, az Eger környékieké 16, az összes 21,6%-a. A Gestában kb. 21 birtokadományozásról van szó, ezek közül négy nemzetségnek 5 adományozás Eger környékére esik. (23,9%.)

Vonjunk képzeletben Eger köré egy 50–60 km sugarú kört. Ezen belül a következő anonymsi nemzetségeket találjuk: Abák, a Szalók-nembeliek, a Tomajok, az Örsur-nem, a Szemerék, a Bors–Miskolc-nemzetség, Ohát leszármazottjai (28%). Különösen figyelemreméltó az a körülmény, hogy az itt felsorolt hét nemzetség között négy olyan van (Aba, Tomaj, Örsur, Ohát), melyeknek ősei nem vesznek részt a honfoglalásban, legalábbis az író nem említi őket a hadműveletekben. Hogyan kerülhettek be mégis a honfoglalástörténetbe? Csakis helyzetüknél fogva: a Gesta írója mintegy „bókoit” nekik, jelezve, hogy bár a hagyomány nem említi név szerint őket, de ősfoglaló voltukat, ill. keleti származásukat kétségtelennek tartja.

Vissza kell térni a Velek-kérdésre is, mert Györffy az erre vonatkozó kutatásokat is kétségbe vonja. Idézzük szó szerint a megfelelő részt: „Az a körülmény – úgymond –, hogy Anonymus honfoglalástörténetében Velek vezért kitüntetett helyzetben szerepelteti, nem jelent többet, mint hogy az 1225-ben Miskolc nembeli Bors comes apósként szereplő Velek urat (!) igen nagyra becsülte, s könnyen lehet, hogy a Gestában olyan szerepben jeleníti meg, mint amelyet Velek III. Béla korában ténylegesen betöltött (követjárás, leánykérés stb.). Ebből ugyanúgy nem következik az, hogy Anonymus Velek nembeli volt, mint abból, hogy Kézai Simon Básztesy Rénoldot magasztalja, nem következik, hogy Kézai a Básztesy nemzetségből származott.”¹¹

Valóban, ha csak annyira tudnánk hivatkozni, amennyi a Györffy által felhozott Kézai példában van, aligha került volna kapcsolatba Velek dux az Anonymus-problémával. Különös mondata ez Györffynek: az egész cáfolatban kénytelen volt megemlíteni Velek bánt (vö. Veluc vezért a Gestában), a Bors–Miskolc nemzetbeli Bors comest (vö. Bors vezért a Gestában). Sőt, újat is mond: Veleknek (akit uraz) III. Béla korában történt leánykérését és követjárását. Kár, hogy nem adta meg a forrásait. Már ennyi szál is – sőt sokkal kevesebb – gyanakvóvá, éberre tenné azt, aki a kor viszonyaiban tapogatózik, s benne tájékozódni akar. (Jakubovich bizonyára boldog lett volna, ha saját elméletéhez ennyi konkrét bizonyítékot talált volna.)

Úgy látszik, hogy itt is vázolni kell röviden a követett módszert. 1960-ban még csak Péter győri püspöknek Anonymus-szal való azonosítása volt kész. Kardos Tibor ekkor azt ajánlotta, hogy hasonló analízissel meg lehetne próbálni származásának a kiderítését is: Bors–Miskolc nembeli volt-e vagy Aba nembeli? Ez nem ment. Nem volt olyan jel, amely valamelyik nemzetséghez való tartozását elárulta volna; a Gesta szövege alapján lehetett Aba, Bors–Miskolc, Bór–Kálán, vagy akár Szalók nembeli is. Világos volt, hogy változtatni kell a módszeren, ha valamilyen eredményre akarunk jutni. Ekkor folyamodtunk ahhoz, amit a matematikusok „szelektív operációnak” neveznek. A gondolatsor tehát a következő volt. A gestaíró nem való olyan nemzetségből, amelynek ősei nyugatról származtak be. (Ilyen származás esetén nem írta volna meg a keleti irányú Gestát, melyben egyetlen nyugatról beköltözött nemzetség sincs megemlítve.) A nemzetségnek a Gestában szerepelnie kell. Tegyük föl, hogy Péter győri püspök azonos Anonymus-szal. Milyen nemzetségből való Péter püspök? Valószínűtlennek látszott, hogy egy hozzá hasonlóan magas funkciójú személyt nemzetsége nem tartott számon. (Persze megtörténhetett, ezzel a bizonytalansági tényezővel számolni kellett.) Mégis, nincs nyoma sem a Bors–Miskolc, sem az Aba, sem pedig más olyan nemzetségnél, amely túlélte a XIII. századot. Tehát a nemzetsége eltűnt. Nem részletezve, a végeredmény az lett, hogy a „rostán” csak két nemzetség akadt fenn: a Baracsák és az a névtelen nemzetség, amely ősenek a Gesta Veluc-jét tartotta. Persze tisztában voltunk azzal, hogy ez az eljárás csak akkor megbízható, ha az eredményt a Gesta, valamint a Péter püspökhöz, ill. Velek bánhoz fűződő egyéb nyomok is megerősítik. Hogy ez valóban így van, már régebben megmutattuk.¹²

¹⁰ PAULER: A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt. Bp. 1899. I. 355. és az 567. sz. jegyzet; ItK 1966. 60.

¹¹ ItK 1971. 12.

¹² Vö.: ItK 1966. 73–82.

Zaránddal kapcsolatban Györffy a következőket mondja. „... kiderül, hogy Velek nemzetségének szállásterülete, Zaránd megye, üresen tátong; ez egyike azon vidékeknek, amelyet Anonymus legkevésbé ismert s így Gestájában sem szerepeltet”.¹³ A Zaránd-kérdést nem lehet ilyen könnyen venni, ugyanis nemcsak Anonymushoz, kapcsolat fűzi az egri egyházmegyéhez is. Ez a terület, mint nyilvánvaló az egri egyházmegyének, különös rekvizitumként ékelődött a váradi és a csanádi püspökségek közé. A magyarázat nyilván az, hogy amikor a váradi püspökséget alapították, s a szomszédos egyházmegyékből kihalították, ezt a vidéket valamilyen ok következtében az egri püspökségnek meghagyták. Az ok valószínűleg az volt, hogy ezen a területen – a Fehér Körös vidékén – nagyobb püspöki birtokok voltak. Az 1261-es oklevél felsorolja őket, közöttük nyilván a legfontosabb Sombol – Zombor volt, püspöki udvarhely („Item villa Sombol cum Sombolhege in toto, que villa est locus episcopalis curie.”),¹⁴ amely nyilván nagyobb épületet, esetleg épületcsoportot jelent a szükséges tartozékokkal és területtel. Hasonlót építtetett Ugrin esztergomi érsek is Vérteszentkereszten, melyről a Csák nembeli Miklós ispán 1231-es végrendeletében ezt írja: „Iterum habeo alia predia: que mihi Archiepiscopus Vgrinus, qui me pro filio habebat, dimisit: quorum nomina sunt hec: primum predium ad sanctam crucem, vbi domum edificauerat; cuius terra communis erit omnibus filiis meis, quos nunc habeo, vel habebo: quia locus est specialis, quod vulgo dicitur *Wduorhel*; sed edificia vel cetera necessaria, que super ea sunt, vt mos est in Hungaria, iunior habebit.”¹⁵ A „locus . . . curie” a magyar Udvarhely pontos megfelelője. (Vö. Schlagli szójegyzék 1035: curia – vduar.) Zombornak valószínűleg temploma is volt, mert később (1493–1494) „Somboreghaz desertum”-ként említik.¹⁶ Itt volt kezdetben az esperesség is, mely csak később került át Pankotára. Zaránd említése a Gestában tehát nem lehet véletlen, Zaránd mint Egerhez tartozó vidék, természetesen kerülhetett be a szövegbe.

Györffy a továbbiakban még ezt mondja: „Ha Anonymus idevaló birtokos lett volna, ez a Gestában erősen megnyilatkozott volna.”¹⁷

Biztosra vehető, hogy Anonymus sokkal több helyet ismert, mint amennyi a Gestában szerepel. A *Gesta nem földrajz*. Györffy azonban sehosem olvashatta az 1966-os tanulmányban azt, hogy Péter győri püspöknek itt birtokai voltak – bár lehettek. Szó szerint ez olvasható: „... a Gesta íróját nemzetségi szálak fűzték a régi Zaránd megye területéhez, azaz a történeti Magyarország azon részéhez, amely Arad, Csanád és Békés megyék határterületén fekszik”, s ez egészen más.¹⁸ Valójában származásának helyét Csanád megye területére lokalizáltuk, részben aradi, csanádi (és torontáli) helyismerete alapján, részben pedig más, nagyon nyomós jelek nyomán. Közülük csak egyet ismételnünk meg: a Pech–Pechsa, Pechse¹⁹–Pécska (ez utóbbi személynévből keletkezett helynév) összeesését, melyet Györffy teljesen figyelmen kívül hagy.

Ott gyülekeznek a sasok, ahol zsákmány van. Benkő Lórándnak „Az anonymusi hagyomány – és a Csepel név eredete” című tanulmányában²⁰ ezt olvassuk: „... ha a *csepel(y)* – *csepel(y)e* köznévi ismert volt Anonymus korában is, gestaírónk miért nem ismerte föl a *Csepel* földrajzi névvel való azonosságot. E tekintetben két eset lehetséges. Az egyik az, hogy tekintve e szónak már az ómagyarban is feltehetően tájzó voltát, nem is volt meg anyanyelvjárásában. Ha ez a körülmény állna fenn, akkor értékes adalékot kapnánk P. magister származására vonatkozóan: keleti vagy déli területeken születettnek gondolhatnánk.” A két tanulmány, Benkő Lóránd és a miénk, körülbelül egyidőben jelent meg, egymástól független összeesésről van tehát szó. S megemlíthetünk még egy halvány nyomot. Hadrovics László vizsgálta az Ó-magyar Trója-regény szláv változatait,²¹ s egy magyar eredetire, Anonymus Trója-regényének magyar nyelvű fordítására következtetett, amely a latin szöveggel együtt elveszett. Nos, mintha ennek a latinnak némi nyomára akadhatnánk. A gyulafehérvári

¹³ ItK 1971. 11.

¹⁴ Krit. Jegyz. 3123. sz. VÖ.: ItK 1966. 66.

¹⁵ FEJÉR: C. D. III. 2., 227–30.; JAKUBOVICH–PAIS: Ó-magyar olvasókönyv. Krit. Jegyz. 477. sz.

¹⁶ „Bakócs-codex . . . Az Ipolyi-féle másolat után közli KANDRA KABOS.” Adatok az egri egyházmegye történelméhez. II. köt. III–IV. füzet. Eger, 1888. 438. és 441. o.

¹⁷ ItK 1971. 12.

¹⁸ ItK 1966. 76.

¹⁹ Péter győri püspököt két oklevélben ezeken a neveken említik. (Krit. Jegyz. 219. sz. (1205), és 222. sz. (1206))

²⁰ MNy LXII. (1966) 305. o.

²¹ HADROVICS László: Az Ó-magyar Trója-regény nyomai a délszláv irodalomban. 1955.

Batthyány-Könyvtár egy kéziratában, mely tartalmazza a szebeni prépostság könyveinek jegyzékét,²² ezt találjuk: „(55) Item hystoria Troiana et textus moralium Aristotelis.” Varjú Elemér ezt Dares művének véli. De Dares művének címe: De excidio Troiae (hystoria), ez volt a középkorban, s így idézik ma is. Hystoria Troiana-nak Anonymus nevezi saját művét az előszóban. Nem lehetetlen tehát, hogy a *szebeni királyi prépostság* könyvei között Anonymus műve volt meg. Mind a délszláv változatok, mind pedig Szeben világosan a mű délmagyarországi elterjedtségére mutatnak.

A továbbiakban Györfly felhossa azt is, hogy Péter győri püspök már csak azért sem lehet a Gesta szerzője, mert a Gestában Győr és környéke (Pannonhalma és Vasvár kivételével) üres. Ez a kifogás bennünket nem illet, sehol sem állítottuk azt, hogy a Gestát Péter győri püspök írta, hanem azt, hogy a Gestát Péter udvari klerikus (jegyző) írta, aki *később* kancellár, majd győri püspök lett. Ez mind a tanulmány szövegéből, mind pedig a végén található életrajzi vázlatból világosan kitűnik. A fenti állítás ifj. Horváth Jánostól származik, s szerintünk hibás. A győri püspök 1215 körül aligha írhatta meg a Gestát: már más, országos jelentőségű dolgokkal volt elfoglalva. 1214-ben ő és a veszprémi püspök kísérik ki Bertholdot az országból; ugyanebben az évben II. András király felmentését kéri a római zsinat alól²³, a keresztes háborúra való előkészület miatt. 1215-ben Konstantinápolyban jár követségben. Ennyi ismert (s valószínűleg sok más) elfoglaltsága mellett aligha lett volna nyugalma és ideje a Gesta megírására. Ha valamilyen módon mégis kiderülne, hogy a Gesta 1215 körül készült, akkor ez Péter győri püspök szerzőségét kétségessé tenné.

Györfly nem elégszik meg a bírálattal, hanem a maga részéről kísérletet tesz Anonymus személyét illetően egy új elmélet kidolgozására, s egy új személyt vezet be, növelve ezzel az Anonymus-jelöltek eddig sem csekély számát.

Vizsgáljuk meg közelebbről.

Györfly föltesz egy 1200 körül élt Péter nevű óbudai prépostot. Ennek igazolására felhoz egy 1124-es évszámmal keltezett (hamis) oklevelet, amelyben szerepel egy Péter nevű óbudai prépost, mint királyi jegyző. Györfly szerint a hamisító ezt az adatot – korszerűtlen fogalmazásával együtt – egy 1200 körüli oklevélből írta be.²⁴

Ez az oklevél nem elsőszóban szerepel az Anonymus-irodalomban. Böven foglalkozott vele Jakubovich Emil, mert az ő Anonymus elméletének alapja volt. Kár, hogy Györfly nem idézte Jakubovich idevonatkozó sorait. „Ha Péter prépost életének adatait . . . tovább kutatjuk – írta Jakubovich –, feltűnik 10 évvel korábban, II. István királynak a garamszentbenedeki apátság 1075. évi alapítólevelét átiró 1124. évi oklevelében *Péter (ó)-budai prépost*, ki a király parancsára megpecsételte az oklevelet, tehát nyilván *királyi jegyző* volt. Maga az oklevél hamisítvány ugyan, de hamisítója nagyon ügyesen egykorú oklevelekből szedegette ki a hamisítványban szereplő személyeket: érsekeket, püspököket és comeseket. Mind egytől-egyig megtalálhatók egykorú, eredeti okleveleinkben és a Gesta Ungarorum István-kori folytatásában. Tehát *Péter ó-budai prépost*, királyi jegyző is kétségtelenül történeti személy.”²⁵ Jakubovich logikája kifogástalan, ma sem mondhatnánk mást. Ez volt Katona véleménye is, melyre Jakubovich hivatkozott. Persze, lehetett 1200 körül is Óbudán Péter nevű prépost, ki tudná ezt megcáfolni, ha sem létezésére, sem nem léteire nincsen adat. Adós maradt azonban Györfly annak megokolásával, hogy a hamisító a gondosan megválasztott méltóságnevek közé miért csempészte be egy 70–80 évvel későbbi jegyző nevét, amely az oklevél hitelét csak kockázatossá tehetné. Az igazi baj azonban nem itt van, hanem azokban az érvekben, melyeket Györfly felhoz. „. . . a XII. század második felében királyi jegyzők kerültek a budai préposti székbe.” – írja, elsősorban Adorján királyi jegyzőre hivatkozva (1185).²⁶ Először is, szögezzük le: nem a XII. század második feléről, hanem a XII–XIII. század fordulójáról van szó. A valóság az, hogy Adorján volt az utolsó óbudai prépost, aki jegyző volt, majd kancellár lett. De a tényt jobban fejezi ki, ha úgy fogalmazzunk, hogy Adorján volt az utolsó jegyző-kancellár, aki óbudai prépost volt. Györfly szerint ezeknek a jegyzőknek a nevét azért

²² VARJÚ Elemér: A gyulafejevári Batthyány-Könyvtár. Bp. 1899. (Külön nyomat a MKsz 1899. évfolyamából.) 147. (55.) sz. alatt.

²³ L. mindezekre Péter püspök életrajzi vázlatát az ItK 1966. 82–83. oldalán levő Függelék-ben.

²⁴ ItK 1971. 11–12. Az oklevél: Krit. Jegyz. 54. sz.

²⁵ JAKUBOVICH: Adalékok az Anonymus-kérdéshez. Különnyomat az Akadémiai Értesítő 434. számából. 26–27.

²⁶ ItK 1971. 11.

nem ismerjük, mert 1186–1211 között nem jegyezték fel egy óbudai prépost nevét sem. Ez igaz, bár ez Óbuda ezidőbeli kisebb jelentőségét bizonyítja. A királyi kancellárok sora azonban ez időtől fogva hiánytalan, s közülük egyik sem volt óbudai prépost. Ime a névsor: 1188-ban Saul nem prépost; 1192-ben Katapán székesfehérvári, 1199. Desiderius szebeni, 1202-ben Petrus (Pechsa, Pechsa) székesfehérvári, 1205-ben Gothfredus aradi, 1207-ben Robertus székesfehérvári, 1209-ben Tamás veszprémi, szebeni, s végül székesfehérvári prépostok. Ugrin (1217-ben) nem prépost. A prépostok méltóságukat általában fentűntetik, a cím a méltóság hiányára vall. Tegyük föl, hogy a gestairó alacsonyabb rangú jegyző, ill. klerikus maradt, (ami a körülményekből ítélve aligha valószínű). Hol találhatnánk meg? Nyilvánvaló, hogy valamelyik *királyi prépostság* kanonokjai között. Györffy azonban a hasonmás kiadás előszavában a következő meglepő kijelentéssel vágja el ennek útját: „... csak Budán (Óbudán) volt királyi prépostság társas káptalannal.”²⁷ Nem tudjuk, milyen alapon állítja ezt Györffy, s a mondat értelme sem világos. Azt akarja mondani, hogy viszont máshol volt prépostság káptalan (azaz kanonokok) nélkül? Annak idején az egyik jegyzetben felsoroltuk a nálunk található káptalanok három típusát: székeskáptalanok, társaskáptalanok és az ún. királyi prépostságok (praepositurae regales). Ez utóbbiakat a királyok alapították, s a kegyuruk is a király. Prépostság kanonokok nélkül nincs. Az pedig a tényekkel a leghatározottabban ellenkezik, hogy csak Budán volt királyi prépostság. A szóban forgó korszakban legalább ötöt tudunk kimutatni:

Név	Alapító	Kegyúr	Első előford.
1. Székesfehérvári Bold. Szűz	I. István	kir.	Leg. S. St.
2. Óbudai Péter és Pál	I. István	kir.	Krónikák
3. Titeli Szt. Bölcsesség	Sz. László	kir.	1156
4. Aradi Sz. Márton	II. Béla	kir.	1156
5. Szebeni Bold. Szűz	III. Béla	kir.	1189

Ezek közül éppen az óbudai szorul valamilyen okból háttérbe, a többieknek a szerepe 1180 után fokozatosan nő. Az óbudai csak a XIII. század második harmadában kezd jelentősebb helyé válni.

Túlzás lenne talán azt állítani, hogy a királyok ezeket a prépostságokat az udvar klerikusai számára alapították, de kétségtelen, hogy előbb-utóbb ők kapták meg elsősorban ezeknek a káptalanoknak a javadalmait, Közvetlen kegyúrsága ezek felett volt a királynak; az egyházmegyékben a királyi hozzájárulási jog csak a püspök személyére terjedt ki. Arról, hogy a király a prépost személyének a kiválasztásába a székeskáptalanoknál beleszólt volna, ritkán hallunk, bár befolyása néha itt is érvényesülhetett.

Természetes volt, hogy az udvari klerikusok valamelyik királyi prépostság kanonoki javadalmát kapják meg, van is rá példánk: Tamás királyi klerikus (1200-ban, Kr. J. 188.) a székesfehérvári káptalan kanonokja. Ha valamelyikük magas rangra emelkedett – pl. kancellár lett –, megkapta valamelyik prépostságot –, ha volt üres hely. Ha nem, vártak addig, amíg meg nem üresedett valamelyik. Arra azonban kevés példa van, hogy az udvari klerikusok ebben a korban valamelyik székeskáptalan prépostjává lettek volna. Ennek az oka könnyen érthető. A székesegyházi prépostok rangban, jövedelemben meg sem közelítették a gazdagon ellátott királyi prépostságokat. Azonkívül a székeskáptalan tagjait a püspök jelölte ki, a prépost az ő embere volt, tőle függött. Nem így a királyi prépostságoknál: ezeknek ún. egyházi főhatósága volt az esztergomi érsek, ill. néha a pápa. Ha tehát valamelyik kancellár egy székeskáptalan prépostjává lett, igen kényes és kényelmetlen helyzetbe került, egyszerre két főnöke volt, ami könnyen vezethetett sűrűlódásokra, viszályokra. Tulajdonképpen csak két ilyen esetet ismerünk, mindkettőnél a volt kancellár mint püspök veszi maga mellé az új kancellárt. Így lett a veszprémi káptalan prépostja Tamás, aki 1209-ben lett kancellár, s mivel az új veszprémi püspök az előző kancellár, Robertus volt, az együttműködés biztosítottnak látszott. De ez nem maradt végleges megoldás. Tamás 1212-ben megkapta a szebeni prépostságot, sőt még ugyanabban az évben a székesfehérvárit is, letéve az előző kettőt.

Ugyanígy került Tamás mellé – amikor egri püspökké választották – az egri prépostságban Cletus 1219-ben mint kancellár, s maradt is, míg egri püspökké meg nem választották őt is 1224-ben.

²⁷ Hasonmás kiadás. Bp. 1975. 20. o.

Minden történész tisztában van azzal, hogy a Gesta – e korai eredeti koncepciójában fennmaradt mű – szerzőjének kiderítése nem csupán elméleti, jelentőség nélküli feladat. A gestában található gazdag történeti, művelődéstörténeti és társadalomtörténeti anyag helyes értékelése a legnagyobb mértékben függ attól, hogy ki volt a szerző, mi volt a helye a társadalomban, milyen forrásokhoz juthatott. Életkora, képzettsége, az eseményekbe való betekintése lehetővé tette-e, hogy anyagát összegyűjtse, rendezze?

Állíthatjuk, hogy az általunk kidolgozott elmélet véglegesen megállapította a szerző személyét? Korántsem! A Gestából és egyéb forrásokból kihámozható adatok annyira szűkszavúak, hogy ezekben a találgatásokban mindig sok a bizonytalanság. Tulajdonképpen csak a különböző feltevések kisebb-nagyobb valószínűségéről beszélhetünk – legalábbis addig, amíg a forrásadatok még gondosabb vizsgálattal, vagy esetleg új adatok felbukkanásával egy még valószínűbb, sőt biztos eredményre nem jutunk.

Azt azonban határozottan állíthatjuk, hogy jelenlegi ismereteink alapján legnagyobb valószínűsége az Anonymus – Péter győri püspök azonosításnak van. Ennek illusztrálására állítottuk össze az alábbi táblázatot, amelyben néhány legismeretesebb Anonymus-jelölt adatait hasonlítottuk össze.

Két fontos megjegyzés kívánkozik a fenti táblázathoz. Az egyik Anonymus udvari klerikusságára vonatkozik. A szerző az előszóban két ízben is utal elfoglaltságaira: „sed aliis negotiis impeditus”, és néhány sorral alább: „quamuis multis et diuersis huius laboriosi seculi impeditus sim negotiis”. Szabó Károly ezt a két mondatot „de más bajoktól gátolva” és „noha e munkás világ sok mindenféle baja gátol is”, Pais Dezső pedig „más teendőktől gátolva és „noha ennek a vesződséges világnak sok mindenféle ügye-baja akadályoz is” mondatokkal fordítja. Láthatólag egyik fordítás sem utal ezeknek az elfoglaltságoknak a természetére. Pedig nagyon valószínű, hogy a szerző itt nem akármilyen, hanem kimondottan az udvarban, a király szolgálatában előforduló (azaz köz-)ügyekre utal. A negotium szó ilyen jelentésére mutatnak a 4. és 40. fejezetek következő mondatai is: „omnia negotia regni eo tempore faciebant consilio et auxilio ipsius”, „et locum illum . . . nominauerunt Scerii eo, quod ibi ordinatum fuit totum negotium regni.” Győry János felhívta a figyelmet Anonymus egyik fenti mondatának pontos megfelelőjére a Gesta Comitum Bercinonensium-ben. Érdemes az egész részt idézni: „Intimans igitur et ipse hoc regi, auxilium ab eo ad depellandos Sarracenos poposcit. Sed rex aliis impeditus negotiis, prestare ei auxilium non potuit.”²⁸ Nyilván a világi ügyekre vonatkoznak a Corpus Juris Canonici következő mondatai is. I. Pars, Dist. XXXIX. Gratianus: „ . . . nunc queritur, an saecularium negotiorum oportet eos habere peritiam (sc. sacerdotes)? Hanc praelatis esse necessarium, multis rationibus probatur . . .”, és uo. C. I.: „Saecularium negotiorum imperiti non sunt in episcopos ordinandi.” Lodomér esztergomi érsek egy tizedper tárgyalását elhalasztja 1296-ban „regiis et publicis regni negotiis impediti”²⁹ Hogy a királyi jegyzőknek, ill. klerikusoknak a világi viszonyokban (jus, consuetudo stb.) jól tájékozottaknak kellett lenniök, már foglalkozásuk természetéből is következik.

Ha összevetjük mindezt azzal, hogy a gestaíró saját bevallása szerint királyi jegyző volt, akkor nagyon valószínű, hogy az előző negotium-ja nem akármilyen, hanem kifejezetten az udvarban végzett szolgálatot jelent.

A másik megjegyzésünk Anonymus valószínű előkelő (főúri) származására vonatkozik. Két mondatot idézünk ennek megerősítésére, az egyiket Hóman Bálinttól: „A gesta (historia) hazája a fejedelmek – leginkább a nagy uralkodók: Theodorik, Károly, Alfréd, Ottó – és egyházfők fényes udvara. Az írók világot járt, többnyire klasszikus műveltségű, a társadalmi és politikai élet szövevényeiben járatos udvari káplánok, kancellárok, főpapok vagy a király és egyházfő környezetébe tartozó szerzetesek.”³⁰ A másik Győry Jánostól való: „ . . . a nemzetörténet nem a kolostor műve. Királyi udvarok világi papjai vagy világi életstílusú püspökei írják, rendszerint magas politikai poszton levő egyéniségek.”³¹

Azt tehát, hogy a gestaíró jelentős személy és udvari ember lehetett, mindenképpen számításba kell venni.

²⁸ BORRAU–DIHIGO–F. MASSÓ TORRENTS: Gesta Comitum Barcinonensium. Redacció primitiva. Cròniques Catalanes . . . Barcelona, 1925. 5.; vö.: GYÖRY²⁹ Gesta regum-gesta nobilium. Bp. 1948. 92.

²⁹ WENZEL: ÁUO. V. 155., 162.; Balics: A római katolikus egyház története Magyarországon. II₂. 476.

³⁰ HÓMAN Bálint: A Szent László-kori Gesta Ungarorum . . . Bp. 1925. 101.

³¹ GYÖRY: i. m. 71.

Anonymus	Péter óbudai prp. jegyző (II. Béla) (Jakubovich)	Adorján prép. jegyző, kancellár (Sebestyén Gy.)	Péter magister, esztergomi prépost (Szilágyi L.)	Péter győri püspök (ifj. Horváth-Sólyom)	(Péter óbudai prépost?) (Györffy Gy.)
királyi jegyző, (udvari klerikus),	királyi jegyző	kir. jegyző majd kancellár	?	udvari klerikus,	?
születése?	?	szül 1150 körül,	szül. 1150 körül,	szül. 1170 körül,	?
jól ismeri Egert és környékét,	(II. István Egerben ismerte meg?)	?	?	együtt nevelkedett II. Andrással, vsz. Egerben,	?
jól ismeri Csanád környékét, lehet, hogy délvidéki származású, (Benkő Loránd),	?	?	?	vsz. csanád-aradmegyei származású,	?
jól ismeri Óbudát és környékét.	kir. jegyző,	III. Béla jegyzője, majd kancellárja	?	(Kir. jegyző) udvari klerikus	?
„P. dictus magister”,	Péter	(praedictus)	magister	neve: Péter, Pechse, Pechsa (= Pécska marosmenti helynév),	?
diplomáciai dolgokban jártas,	követség Lothár császárhoz	?	?	Követségek: Rómában (1204); Bécsben, (1205); Konstantinápolyban (1215).	
hadművészetben jártas,	?	?		„Katona püspök” Szentföldi hadjárat.	?
volt egy N. nevű barátja,	?	a „barát” Jakob váci püspök?	?	„Nicolaus frater Ugrini” (de genere Chak) vele egykorú és vsz. ő is a királyfi környezetében nőtt fel. Ővé volt Csákvár és Gedős.	?
a gestairók általában magas származású személyek	?	előkelő származású.	?	előkelő származású	?